

Anna Zonzi

Masud Khan – valheellisen minuuden näyttämöllä

"I have had to invent a 'Masud' for myself and live by him."
– Masud Khan 1964 (Hopkins 2006, 149)

Winnicott (1960) kuvaa lahjakkaita ihmisiä, jotka ovat alkaneet elää elämäänsä imitoiden ja mukautuen valheellisen minuuden (false self) suojassa. Illuusio kokonaisesta ihmisestä tulee kuitenkin mahdottomaksi ylläpitää, jolloin valheellisen minuuden suoja murenee ja saa kyseisen ihmisen hakemaan psykoterapeuttista apua (Winnicott 1960).

Aikansa lahjakkaan psykoanalyytikon, Masud Khanin (1924–1989), on kuvattu kärsineen valheellisesta minuudesta (Hopkins 2006). Hänen elämäntarinansa Linda Hopkinsin (2006) kuvaamana on esimerkki siitä, miten valheellinen minuus voi potilaalla ilmetä ja kehittyä. Useita kysymyksiä kuitenkin herää Khanin tapauksesta sekä sen merkityksistä itse valheellisen minuuden teorialle: Winnicott (mm. 1960) on tuonut ilmi symbolisaatiokyvyn heikkoudet olennaisena osana valheellista minuutta. Oliko myös Khanilla näin ollen puutetta symbolisaatiokyvyssä? Khanin pitkä psykoanalyttinen hoito ei tuottanut merkittävää tulosta (Hopkins 2006). Miksi näin? Näkyvästä psyykkisestä oireilusta huolimatta Khan sai kuitenkin hoitaa potilaita aikakautenaan pitkään.

Miksi tähän puolestaan ei puututtu? Tässä artikkelissa tutkitaan valheellisen minuuden ilmenemistä, kehittymistä ja hoitoa Masud Khanin elämäntarinan kautta.

Johdanto

Donald Winnicottin (1962) käsite valheellinen minuus (false self) kuvaa potilaalle syntynyttä suojaa ja selviytymisen tapaa, kun tarpeeksi hyvä äiti ei ole ollut läsnä turvaamassa lapsen kehitystä. Potilaalle ei kehity symbolisaatiokykyä, eikä sitä kautta aitoa luovuutta ja itseystä, vaan hänelle kehittyy tapa mukautua ylirostoneesti ja tapa imitoida muita (Winnicott 1960). Näennäisesti tällainen henkilö voi olla varsin lahjakas ja menestyvä joskin hän voi

myös kokea epäaitoutta todellisen minuuden pysytellessä piilossa (Winnicott 1959–1964). Valheellisen minuuden patologia voi esiintyä eriateisena, jolloin ilmiötä lieventää mm. potilaan oma tietoisuus ja kärsimys valheellisesta minuudesta (Winnicott 1960). Vaikka todellinen minuus on mahdollista löytää psykoanalyysin avulla, potilaan alkuperäinen haava emotionaalisisessa kehityksessä voi olla niin syvä, ettei potilas ole autettavissa psykoanalyysin avulla (Winnicott 1959–1964).

Winnicottin kuvaamaa valheellisen minuuden

teoriaa ovat yhdistäneet mm. narsismin tutkimukseen esim. Heinz Kohut (mm. 1966; 1971; 1977), James F. Masterson (mm. 1993) sekä Neville Symington (mm. 1993). Viimeaikainen tutkimus valheellisen minuuden aiheeseen liittyen tuntuu erityisesti keskittyvän nuorten kasvuun ja kehitykseen (mm. Harter 1996). Ilmiötä ovat kuvanneet suomalaisessa kirjallisuudessa Kari Kurkela (2004) sekä lisäksi Ossi Takala (2013) hänen ryhmiin liittyvissä havainnoissaan. Huomioitavaa on myös, että käsitteen takana olevat ideat on kuvattu muulloinkin toisilla ehkäpä suureltakin osin samankaltaisilla käsitteillä, kuten ainakin false selfiä edeltäneet ”as if” -persoonallisuus (Deutsch 1942) ja William Ronald Fairbairnin (1940/1952) skitsoidiset tilat. Muista samankaltaisista valheellista minuutta seuranneista teorioista mainittakoon mm. teoria Toisesta ihosta (Bick 1967).

Psykoanalytikko Masud Khanin (1924–1989) elämäkerta psykologi-psykoanalytikko Linda Hopkinsin kirjoittamana (2006) ilmentää valheellisen minuuden ilmiötä koskettavalla tavalla. Hopkins hyödyntää kirjassaan paljolti Khanin omia päiväkirjamerkintöjä, päästäen lukijan näin lähelle Khanin ajatuksia ja tunteita. Mielenkiintoa lisää se, että Khan oli Winnicotin potilas sekä myöhemmin läheinen työtoveri, joka auttoi Winnicottia useiden merkittävien tieteellisten tekstien (esim. *Playing and reality*, 1971) kirjoittamisessa (Hopkins 2006). Esimerkki Khanista, lahjakkaasta ja aikanaan varsin arvostetusta psykoanalytikosta ja hänen oman mielensä tuhoavuudesta tuo esille sen, kuinka lujasti persoonallisuuden sisälle rakentuneesta monimutkaisesta ilmiöstä on kyse ja kuinka sokea ja/tai välinpitämätön psykoanalyttinenkin yhteisö voi olla – ”suutarin lapsella ei ole kenkiä”. Monica Eggert (2014) pohtii elämäkerrallisessa kirjoituksessaan ”Miksi Masud Khan?” mm. juuri tähän liittyvää problematiikkaa: Kuinka jatkuvasti omassa työssään röyhkeästi rajoja rikkonut psykoanalytikko sai hoitaa potilaita huomattavan pitkään ilman että asiaan puututtiin?

Tarkoitukseni on Masud Khanin elämäkerronnalliseen esimerkkiin tukeutuvan teoreettisen esitykseni myötä tarkastella Winnicotin kuvaamaa valheellisen minuuden ilmiötä.

Esittelen valheellisen minuuden ilmentymää ja mahdollisia lapsuuden kokemusten merkityksiä sen kehittymiselle. Tuon ilmi tähän liittyen Khanin mahdollisen valheellisen minuuden juuria lapsuudessa: aihe jota Linda Hopkins ei paljolti tutki Masud Khanin elämäkerrassa. Lopuksi tarkastelen valheellisen minuuden hoitoa eli todellisen minän (true self) löytämistä psykoterapian/psykoanalyysin avulla sekä Khanin omien psykoanalyttisten hoitojen tuloksia ja/tai esteitä.

Pyrin avaamaan keskustelua myös Masud Khanin symbolisaatiokykyyn liittyen. Symbolit ovat välttämättömiä sisäisen ja ulkoisen maailman välisessä kommunikaatiossa, ja ihmiset, jotka ovat enemmän kosketuksissa itseensä, kykenevät muodostamaan symboleja vapaamin (Segal 1957). Winnicott (mm. 1960) toi ilmi symbolisaatiokyvyn heikkoudet olennaisena osana valheellista minuutta. Khanin on päätetty kärsineen valheellisesta minuudesta (Hopkins 2006). Oliko hänellä näin ollen puutetta symbolisaatiokyvyssä?

False self – valheellinen minuus

”Only the True Self can be creative and only the True Self can feel real.”

– D. W. Winnicott (1960, 148)

Winnicott (1959–1964) kuvaa valheellisen minuuden ilmiön historian ilmenevän jossain määrin jo Freudin teksteissä. Winnicott (1960) vertaa false selfin ja true selfin käsitteitä Freudin jakoon keskeisestä itseystestä, joka ohjaa viettejä, sekä osasta itseyttä, joka suuntautuu ulospäin. Valheellisen minuuden ilmiö muistuttaa myös Fairbairnin (1940/1952) aiempia ajatuksia skitsoidisista tiloista, joissa ego suuntautuu itseän eikä ole kontaktissa ulkopuolisiin objekteihin.

Vakavimmillaan ulkopuolisille valheellisen minuuden omaava henkilö vaikuttaa aidolta, joskin ihmissuhteissa valheellinen minuus alkaa murentua osittain, koska henkilö ei pysty ylläpitämään illuusiota kokonaisesta ihmisestä. Lapsi voi opetella elämään elämänsä kokonaan lohkovan ja mukautuvan valheellisen minuuden peitossa, jolloin ratkaisuna voi olla

vaikkapa näyttelijän ura. Vähemmän vakavana valheellinen minuus suojaa aitoa minuutta (true self) ja valheellinen minuus tunnistetaan potentiaaliseksi ja salaisen elämän omaavaksi. Aito minuus puolestaan näyttäytyy spontaanin ja luovan toiminnan sekä sisäisen kokemuksen kautta olla todellinen. (Winnicott 1960.)

Erityistapauksissa älyllisestä toiminnasta tuleekin valheellisen minuuden alusta, jolloin sitä on vaikeampi tunnistaa. Akateemisen menestyksen takana onkin kärsivä ihminen, jolle lisääntyvä menestys tuokin yhä enemmän epäaitouden (phoney) tuntoa. Kun tällainen ihminen tuhoutuu tavalla tai toisella, hänestä jää suuria asioita odottaville ihmisille järkyttynyt tunnelma. Tällaisessa tapauksessa henkilölle kehittyi myös helposti dissosiaatio mielen ja psyko-sooman välille, aiheuttaen kliinisesti merkittävää kärsimystä. (Winnicott 1959–1964.)

Winnicottin false selfin teoriaa on edeltänyt Helene Deutschin (1942) kuvaama "as if" -persoonallisuus. Termi viittaa aitouden puuttumiseen elämästä, vaikkakin ulospäin vaikuttaa ikään kuin (as if) potilaan elämä rullaisi eheänä eteenpäin. Tällaiselle potilaalle on ominaista varsinkin sosiaalisista suhteista puuttuva lämpö ja empatia sekä vähäinen mielen sisäisen maailman kokemus. Potilas muistuttaa lasta, jolla on taipumusta lähinnä ympäristönsä imitointiin, ja Deutschin mukaan kyseisten potilaiden hoito onnistuu vain harvoissa tapauksissa. Deutschin kuvaama ilmiö vaikuttaa mielestäni sijoittuvan patologistesti häiriintyneemmälle tasolle kuin valheellinen minuus. Deutsch kuvaa tällaisten potilaiden omaavaan niukasti itsereflektiota ja mainitsee, etteivät he kärsi tilastaan. Hän mainitsee tässä olennaisen eron narsistiseen potilaaseen, jolla tunteet on työnnetty pois repression kautta, ikään kuin piilotettu, ja ne on mahdollista jälleen löytää esim. psykoanalyysin avulla. Siispä ajattelen tässä Deutschin narsistisen potilaan kuvauksen olevan lähempänä valheellisen minuuden ilmentymää kuin Deutschin as if -persoonallisuuden.

Khan ja Winnicott pohtivat molemmat tahoillaan läheisten ihmisten merkitystä minuuden perustana ja toisaalta uhkan aiheuttajana, ja tähän liittyi myös merkittävä eroavuus Khanin ja Winnicottin ajattelussa koskien valheellista

minuutta. Khanin (1972) mukaan psykologinen terveys edellyttää elämistä sekä sisäisessä että ulkoisessa maailmassa, jolloin henkilön minä ei voi olla kokonaan eristetty. Khan kirjoitti päiväkirjassaan onnellisuuden liittyvän siihen, miten voi jakaa itsensä itsen sekä muiden kanssa, ja näki minän eristyneisyyden ongelmana, jolloin yksinäisyyden uhkaava kiulu on nimenomainen ongelma. Winnicott (1960) puolestaan katsoi toisten ihmisten tunkeutumisen minuuteen olevan suurempi ongelma. (Hopkins 2006.)

On selvää, että juuri sosiaalisessa kontaktissa minuutemme joutuu haasteen eteen, eli se joutuu rakentumaan toisaalta joksikin epävarmuuden ja pettymykset kestäväksi ja toisaalta onnen kokevaksi omaksi luovaksi kokonaiseksi itsekseen. Mutta voisiko olla, että sosiaalisen elämän haaste voisi sisältää sekä Winnicottin että Khanin ajatukset uhkasta sekä eristäytyneisyyteen että muiden tunkeutumiseen liittyvästä? Vaikuttaa siltä että Khan on nimenomaan puhunut myös omasta kokemuksestaan puhessaan yksinäisyyden ja minän eristäytymisen uhkasta. Khan vetäytyi Hopkinsin (2006) mukaan elämänsä loppua kohden yhä enemmän muiden seurasta, koki sosiaaliset kontaktit vaikeina sekä tunsikin selvää yliherkkyyttä sekä ihmisten läsnäololle että poissaololle (Goldman 2003).

Winnicottin ja Khanin jälkeen mm. Kohut (mm. 1971; 1977; 1984; Kohut & Wolf 1978) on kuvannut minuuteen liittyviä vaurioita sekä niiden hoitoa. Kohut liittyy nämä vauriot erityisesti narsistiseen patologiaan, ja kuvaukset tuntuvat mielestäni jatkavan kuvausta jossain määrin yksityiskohtaisemmin valheellisen minuuden ideasta narsistisilla potilailla. Kohut ja Wolf (1978) tuovat ilmi esimerkin ylikuormittuneesta itsestä, johon liittyy aiempi trauma siitä, ettei henkilö ole päässyt jakamaan tunteitaan ja/tai saanut empatiaa. Kirjoittajien mukaan tämän seurauksena henkilölle ei kehity kykyä tyynnyttää itseä ja maailma näyttäytyy lähinnä paranoian värittämänä vaarallisena paikkana.

Masud Khanin elämä – huipulta tuhoon

"The stable world I had built had suddenly come apart, and I feel lost."

– Masud Khan 1976 (Hopkins 2006, 286)

Masud Khanin elämä näyttäytyy Hopkinsin kirjoittamassa elämäkerrassa 1950-luvulla ja 1960-luvun alun Lontoossa menestyksekkäänä. Hänellä oli loistava ura psykoanalytikkona ja tieteellisten tekstien kirjoittajana. Hänen vaimonsa oli menestysekäs balettitanssija ja hänellä oli kokonainen joukko kuuluisia ja vaikutusvaltaisia ystäviä. Khanin on kuvattu olleen varsin komea ja karismaattinen. Hän aloitti psykoanalyysin Winnicottilla, ja analyysisuhde syveni pian varsin rajattomalla tavalla myös ystävyudeksi ja yhteistyöksi. Khan toimi useiden Winnicottin kirjoitusten muokkaajana ja oli tälle mahdollisesti ratkaisevankin tärkeä tukija ja neuvonantaja. Khan tuotti elämänsä aikana yli 60 julkaistua tekstiä, joista mainittakoon arvostusta saaneista artikkeleista koostetut kirjat: *The privacy of the Self* (1974), *Alienation in perversions* (1979) ja *Hidden selves: Between theory and practise* (1983). Useat potilaat raportoivat hyötynensä Khanin ajoittain varsin omintakeiseksi kuvatusta hoidosta. Khan toimi myös kouluttajan tehtävissä brittiläisessä psykoanalyttisessa yhdistyksessä (British Psychoanalytical Association, BPA), ja hänen kuvattiin olleen loistava, poikkeuksellinen ja pelottava kouluttaja. (Hopkins 2006.)

Khan kärsi kuitenkin erilaisista psykologisista oireista, ja lahjakkaaksi kuvattu psykoanalytiko alkoi luhistua omassa elämässään etenkin 60-luvun keskivaiheilla. Hänellä alkoi olla yhä enemmän vaikeuksia erityisesti sosiaalisissa kontakteissaan sekä urallaan. André Green kuvaa Khanin olleen lahjakas, mutta myös mieleltään sairas ja luonteeltaan ilkeä. Viitteitä Khanin kahdet kasvot omaavasta, jopa avoimen aggressiivisesta luonteesta, ilmeni jo vuonna 1962, kun Khan löi palveluspoikansa tärykalvon rikki. Khanin yli 15 vuoden ajan läpikäymä psykoanalyttinen hoito Winnicottilla sekä kolmella muulla psykoanalytikolla ei tuonut selvästäkin ratkaisevaa helpotusta. Hänen aiemat psykologiset oireensa, kuten unettomuus,

depressio, kauhun tunteet ja stressiin liittyvät oireet, jatkuivat. Khanin molemmat avioliitot ja kaikki niiden jälkeiset parisuhteet kariutuivat. Hänen raportoitiin yhä etenevässä määrin loukkaavan muita julkisesti. Lisäksi Khanin hoitosuhteet sisälsivät paljon rajattomuutta: hänellä oli yhteisiä teetehkiä ja seksuaalisia suhteita joidenkin potilaidensa kanssa. Khanin kuvattiin kommunikoivan suurelta osin liioitellen, vääristellen ja jopa valehdellen. Hän itse kommentoi kertovansa mieluummin tarinoita kuin faktaa, pohti muiden ymmärtämättömyyden heijastavan itäisen ja läntisen maailman eroja ja alkoi allekirjoittaa kirjeensä valheellisella tittelillä – ”prinssi Masud Khan”. Hän alkoi vetäytyä sosiaalisista kontakteista ja tukeutui kärsimyksissään alkoholiin, mikä pahensi tilannetta entisestään. Khanin kirjoitusten taso heikkeni myös siihen pisteeseen, että hänen viimeinen julkaisunsa (*When the spring comes*, 1988) ennen hänen kuolemaansa koettiin loukkaavana mm. sen antisemitistisyyden vuoksi. Hänet erotettiin vain muutama kuukausi ennen kuolemaansa brittiläisestä psykoanalyttisesta yhdistyksestä. Khan kuoli vuonna 1989 alkoholin liikakäyttöön liittyviin komplikaatioihin. (Hopkins 2006.)

Khanin omat päiväkirjamerkinnot viittaavat siihen, että hän tunnisti itsessään minuuteen kuuluvia vaikeuksia, ja oireet tuntuvat sopivan Winnicottin kuvaamaan valheelliseen minuuteen. Oireisiin liittyi tiedostamattomuus psykosomaattisesta kehosta, epätodellisuuden tunne, tunne ettei hän kyennyt olemaan aito itsensä intiimeissä ihmissuhteissa sekä katkos sisäisen ja ulkoisen itsen välillä. Samalla hän kuitenkin kykeni esittämään muille, mm. analytikolleen Winnicottille, että voi hyvin. Khan tunnisti piiloutuvansa muilta ja kirjoitti, ettei koskaan kyennyt todella ilmaisemaan tunteitaan. Hän myös raportoi myöhemmin ihmetelleensä ajoittain omia kirjoituksiaan, ikään kuin ne eivät olisi hänen tekemiään. Selvänä ristiriitana Winnicottin kuvaamaan valheelliseen minuuteen liittyen ilmenee kuitenkin muutama seikka: Khanin symbolinen lahjakkuus kykyä leikkiä ja osallistua kulttuuriin sekä Khanin todellisen minuuden esiin tuleminen hyvien ystävien seurassa. (Hopkins 2006.)

Hopkins ei kuitenkaan tässä kohdassa kyseis-

tä ristiriitaa enempää pohdi. Winnicott (1960) kirjoittaa, että kun katkos on suuri aidon ja valheellisen minuuden välillä, tästä seuraa heikkoa symbolien käyttöä ja köyhää kulturellista elämää, ja kun katkos on lievempi, symbolisaatio ja kulttuurielämä tulevat mahdollisiksi. Kuten olen aiemmin tässä esityksessä tuonut ilmi, Winnicottin (1960) mukaan todellinen minä (true self) tulee näkyviin juuri luovuudessa sekä sisäisen kokemuksen kautta olla todellinen. Mahtoiko Khanin todellinen minuus tulla ainakin esiin tietyillä alueilla; hänen kirjoittaessaan sekä hyvien ystävien seurassa? Ehkä näillä turvalliseksi kokemillaan alueilla Khanilla ilmeni mahdollisuus tuoda oma aito, symbolisoiva itsensä ilmi, kun se joissakin muissa vähemmän turvallisissa yhteyksissä piiloutui.

Valheellisen minuuden syntymä

"That vast make-believe which is literature somehow to me feels more authentic than the living presence of most people."

– Masud Khan 1976 (Hopkins 2006, 321)

Vauva häilyy mahdollittoman ahdistuksen rajamailla ennen eriytymistään äidistä. Tähän kuuluu mm. tunne hajoamisesta ja putoamisesta sekä vaikeus olla suhteessa omaan vartaloon. Vauva tarvitsee tässä tarpeeksi hyvän äidin (good enough mother) auttamaan vauvaa ahdistuksen kanssa ja luomaan lyhytkestoisen tunteen omasta omnipotenssistaan. Tarpeeksi hyvä äiti mm. tukee vauvan integraatiokyvyn kehittymistä, kannattelee (holding) ja auttaa vauvaa tutustumaan ympärillään oleviin objekteihin. Nämä luovat perustaa egon kypsälle kehitykselle ja näin myös tunteen minuuden jatkuvuudesta sekä välineitä sietää ahdistusta. Jos tarpeeksi hyvää äitiä ei ole, vauvan egon kehitystä ei tapahdu tai se vääristyy. Tällöin vauva voi kehittää huolta pitävän minuuden, joka muodostuu valheellisesta äitiyden kuvasta osaksi vauvan persoonallisuutta. Tällaisen defenssin tarkoituksena on piilottaa ja suojata tätä minuuden ydintä. (Winnicott 1962.)

Vauvan elämä alkaa kuvautua valheellisena, koska todellista kontaktia ympäröivään maailmaan ei synny. Tämä puolestaan aiheuttaa jo

pienessä vauvassa tyytymättömyyttä, joka voi ilmetä ärtyneisyytenä tai syömiseen liittyvinä vaikeuksina. Vauva alkaa mukautua (compliant) korostetusti ympäristön vaateisiin, hän alkaa rakentaa valheellisia ihmissuhdeverkostoja ja kasvaa imitoiden jotakuta läheistä ihmistä, kuten siskoaan tai veljeään. Lapsi voi elää imitointia kautta niin vahvasti todellisen minuuden roolia, että se todellakin tuntuu elävältä. (Winnicott 1960.)

André Greenin (1986) ”kuolleen äidin” käsite toistuu useaan otteeseen minuuden vaurioihin liittyvässä kirjallisuudessa (mm. Siltala 2001). Green kuvaa, kuinka lapsen mielessä äiti kuolee äidin depression kautta (kts. myös Siltala 2001; Torsti 2001; Kristeva 1998) vaikuttaen lopulta tällaisten lasten kohtaloon objekti-libidinaalisessa ja narsistisessa mielessä.

Hoidossa tällaisen lapsena koetun kuolleen äidin vaikutus ilmenee siten, että potilas kokee kyvyttömyyttä rakkauden ja/tai uran saralla. Tällainen potilas pyrkii usein herättämään äitiä eloon ehkäpä lapsuudessaan konkreettisesti iloisuudellaan ja huomiontarpeellaan. Myöhemmin egon jäädessä reikäiseksi, hän pyrkii täyttämään tätä tyhjyyttä esim. taiteen tai tieteen saralla. Lopulta potilas on identifioitunut kuolleen äitiin. Kuollut äiti pysyy potilaan mielen uumenissa kapseloituneena ja muuttumattomana, ja seurauksena voi olla jatkuva viha tätä objektia kohtaan. Monet jäävät toistamaan lapsuuden pettymystä päätyen myös ihmissuhteisiin, joissa pettymykset ovat väistämättömiä. Yksin oleminen on ainoa vaihtoehto, kun jakaminen on mahdotonta. Potilaasta tuleekin itsensä äiti. (Green 1986.)

Hopkinsin (2006) kuvaama Khanin turvaton lapsuus tuo mielestäni ilmi mahdollista taustaa valheellisen minuuden kehitykselle. Masud Khan syntyi vaikutusvaltaisen ja rikkaan isän, Fazaldadin, neljännessä avioliitosta Brittiläisessä Intiassa vuonna 1924. Khanin isä, jonka Khan itse kuvasi olleen julma autoritaarinen feodaaliherra, oli 76-vuotias mennessään naimisiin 17-vuotiaaksi väitetyt, joskin todellisuudessa hieman vanhemmaksi arvellun, kurtisaaninaustaisen Khursheedin kanssa. He saivat kolme lasta, joista Khan oli keskimmäinen. Sekä Khanin isällä että äidillä oli molemmilla

lapsia edellisistä suhteistaan. Khanin ympärillä häärii paljon huolehtivia palvelijoita, ja hänen äitinsä tuli useimmiten huoneestaan vasta neljältä iltapäivällä. Khanin äidin kuvattiin olleen erittäin huoliteltu, joskin poissaoleva. Äidin on epäilty olleen mahdollisesti riippuvainen oopiumista, mikä voisi selittää myös tämän poissaolevuutta. Khanin lapsuudesta on myös mainittu häntä ilmeisesti syvästi traumatisoinut tapaus, jolloin Khanin äiti oli synnyttänyt lapsen kuolleen Khanin ollessa 4-vuotias. (Hopkins 2006.)

Voimme vain pohtia ainakin kuolleenä syntyneen lapsen vaikutusta Khanin äidin mahdollisten traumojen kumuloitumiseen/aktivoitumiseen, jolloin myös Khanin äidin oopiuminkäyttö lienee ollut näistä traumoista pakenemista. Nimenomaan lapsen menetyksen on mainittu kuolleen äidin tyypillisenä yhtenä depression taustatekijänä (Green 1986). Hopkins (2006) kuvaa Khanin myös pettyneen lapsena äitiinsä erityisen vahvasti silloin, kun matkoilla ollut äiti petti lupauksensa kotiintulopäivästään. Khan etäänäytyi tämän jälkeen äidistään huomattavasti, ja hän ei omien, mahdollisesti liioiteltujen, sanojensa mukaan enää puhunut äidilleen koskaan ja pysyi vihaisena tälle. Hopkins kirjoittaa, että yleensä Khanin kotitilalla vallitsi jatkuva kilpailu veljien kesken isän huomiosta ja että Khan idealisoi isäänsä. Hopkins tuo myös ilmi, että Khanin ystävä, Robert Stoller, on pohtinut Khanin isän konditionaalisen ja nöyryytystä sisältävän rakkauden sekä toistuvien tilalla tapahtuvien väkivaltaisten tilanteiden näkemisen haitallista vaikutusta Khaniin.

Itselleni tulee mielikuva tarvitsevasta pienestä pojasta muiden armoilla. Mahdollisesti oopiumin ja/tai depression vuoksi poissaoleva äiti sekä rankaiseva, julma isä eivät varmasti ole toimineet kannattelevana, ahdistusta lievittävinä objekteina. Ehkäpä Khanin pettymystä seurannut puhumattomuus äidin kanssa kuvaa yritystä irtautua läheiseksi kuvatusta, joskin epävakaavasta, turvattomasta suhteesta ja ehkä yrityksiä tappaa ja haudata Greenin (1986) kuvaama kuollut äiti. Kuollut äiti pysyi kuitenkin muuttumattomana Khanin mielessä, Greenin sanoin tuhatpäisenä hydrana. Kenties myös tiedostamaton parisuhteiden ja joidenkin ystävyysuhteiden päättäminen, lopulta alkoholo-

lismi ja oman uran tuhoaminen olivat kaikki tuhoon tuomittuja tuhatpäisen hydran tappamisyrityksiä. Myöhemmin Khan hakeutui yksinolon turvaan, jota myös Green kuvaa kuolleen äidin syndrooman myöhempänä seurauksena – pyrkimyksenä olla itselleen äiti. Lopulta Khan kykeni hautaamaan vain itsensä alkoholin avulla.

Aidon minuuden löytäminen psykoanalyttisessa työskentelyssä

"If you don't give up the False Self, you can't find the True Self. But as you give up the False Self, it is a dangerous experience, so you have to be absolutely and reliably 'held' by another person."

– Harold Stewart 1991 (Hopkins 2006, 114)

Vain todellinen minuus on analysoitavissa. Valheellisen minuuden analysoiminen puolestaan johtaa vain pettymykseen, koska analyysi perustuu tuolloin vain sisäistetyn ympäristön analysoimiseen. Potilaan vahva riippuvuus sekä todellisen kehittymättömän lapsen olemassaolo analyysissa on tarpeellista. On tärkeä huomioida valheellisen minuuden yleisyyttä potilaissa ja sitä, onko potilaan alkuperäinen haava emotionaaliossa kehityksessä niin syvä, ettei potilas ole autettavissa psykoanalyysin avulla. Psykoanalyysin aloittaminen kannattaa silloin, kun potilas pyytää apua, koska kokee itsensä jollain tapaa epäaidoksi, vaikka valheellisen minuuden suoja toimiikin. Eräs tärkeä piirre on se, että potilaan lohkoutuneet puolet ja pärjäämisen tarve antavat viitteitä korkeasta älykkyyydestä näissä potilaissa. (Winnicott 1959–1964.)

Sekä Winnicott (mm. 1954) että Khan (mm. 1960) korostivat valheellisen minuuden hoidossa regressiota ja riippuvuutta (regression to dependence). Khan palasi joltain osin takaisin freudilaiseen ajatteluun, jossa tärkeäksi muodostui se, että potilaat kokevat psykoanalyysissa ahdistusta ja jopa kauhua ja joutuvat kohtaamaan todellisen sisäisen kärsimyksensä. Khanin mukaan kyse on tässä siis lähes psykoottiselta kuulostavasta täydellisestä infantiilista riippuvuuden tunteesta analyysissa, joka vaatii paljon rahaa ja aikaa. Winnicott kuvaa regression tilaa sellaiseksi, jossa psykoana-

lyytikko toimii potilaan ns. putoamisvaiheessa ainoastaan turvallisen ympäristön ylläpitäjänä eikä tulkitse. Tällainen vaatii lujaa kestämistä psykoanalytikolta/psykoterapeutilta. (Hopkins 2006.)

Kannattelun kautta potilaalla on mahdollisuus taantua kehityksessään kokemaansa tilanteeseen ja työstää jälkikäteen kokemaansa traumaa. Tähän sisältyy mm. kaikenlainen toiminnallinen purkautuminen (mm. acting out). Vasta regressiovaiheen jälkeen analyttikko voi toimia perinteisenä psykoanalyttikkona mm. tulkiten potilaan alitajuisia mielenliikkeitä. Olen-naista analyysitilanteessa on analyttikon elävänä säilyminen potilaalle sekä tarpeeksi hyvän äidin ominaisuuksia muistuttavat seikat, kuten luotettavuus, täsmällisyys sekä haluttomuus loukata. (Winnicott 1954.)

Harvassa psykoanalyysissa mahdollistuu rahallisesti ja/tai ajallisesti yllä kuvattu aluksi regressioon ja riippuvuuteen tähtäävä hoito, joka Winnicottin (1954) mukaan vaatisi 5–6 käyntikertaa viikossa. Useat uudemmat psykoanalyttiset kirjoitukset, jotka liittyvät minuuden hoitoon, vaikuttavat painottavan kuitenkin ainakin osittain samankaltaisia asioita. Muutamia mainitakseni: psykoterapeutin neutraaliutta ja objektiivisuutta (mm. Masterson 1988), aktiivisuuden säätelyä (mm. Green 1986) sekä containerina toimimista, jolloin potilaiden tunteita säilötään, kunnes ne voidaan palauttaa potilaalle ymmärrettävässä muodossa (Bion, esim. 1963) mahdollistaen mentalisaatiokyvyn kehittymisen (mm. Fonagy ym. 2002).

Green (1986) painottaa sitä, miten hiljaisuus psykoanalyysissa ei ratkaise potilaan vaikeuksia, vaan jättää potilaan kokemaan tyhjää suremista. Myöskään systemaattinen tuhoavuuden tulkinta kleinilaiseen tapaan ei ratkaise Greenin mukaan mitään. Green katsoo, että juuri psykoanalyttikon/psykoterapeutin aktiivisuus luo analyttikosta elävän objektin, joka on kiinnostunut ja toimii ikään kuin vastavoimana mielessä olevalle kuolleelle äidille. Hopkins (1998) tuo ilmi ns. aktiivisen kannattelun tärkeyden potilaiden kanssa, jotka ovat esimerkiksi vaativia tai hyökkääviä. Tässä tärkeäksi Hopkinsin mukaan muodostuu ainakin erityinen rajojen pitäminen aktiivisesti sekä neutraalisuus. Toki huomioita-

vaa mielestäni on se, että aktiivisuus voi myös ilmetä muulla tavoin mm. tunnelmissa, esim. reverie-ilmion (Bion, mm. 1962) kautta, jossa psykoterapeutti ikään kuin aistii potilaan mielen sisältöjä itsessään äidin tavoin tukien projektivistä funktiota.

Green (1986) on myös sitä mieltä, että potilas voi hyötyä mm. Winnicottin (1971) mukaisesta tulkitsemisen jättämisestä myöhempään ajankohtaan, jolloin potilas siirtyy objektiin samastumisesta sen tuhoamisen ja selviytymisen kautta objektin käyttämiseen. Winnicott (1971) korostaa, kuinka potilaalle kehittyy kyky käyttää objektia, jos tämä ominaisuus ei vielä ole kehittynyt, kenties varsin samaan tapaan kuin Veikko Tähkä (1996) kuvaa psykoterapeuttia potilaan uutena kehitysohjektina. Winnicott kuvaa edelleen, kuinka potilas on ensin liittyneenä objektiin ja kuinka tämän jälkeen potilas alkaa kokea objektin täysin omnipotentin hallintansa ulkopuolella. Jotta objekti saadaan oman itsen käyttöön, se täytyy tuhota ja sen täytyy selviytyä potilaan mielessä, jotta sitä voitaisiin käyttää. Tässä siis alkaa Winnicottin mukaan fantasioinnin mahdollisuus.

Myös mm. Kohut ja Wolf (1978) ovat pohtineet minuuden vaurioiden hoitoon liittyviä tärkeitä seikkoja. Tähän liittyy kirjoittajien mukaan mm. kosketuksen saaminen lapsuuden narsistisiin tarpeisiin, näiden hyväksyminen ja tätä kautta myös mm. avuttomuuden käsittely. Kohut ja Wolf tuovat ilmi psykoterapeutin empaattisuuden ja ymmärtävän analyttisyyden olennaisena työkaluna, ja puolestaan opettavuuden vahingollisena.

Khan psykoanalyysissa

– helpotus vai epäonnistuminen?

"I am convinced I give of myself better to people through my work and writing than through my living with them."

– Masud Khan 1967 (Hopkins 2006, 105)

Hopkinsin (2006) kuvaamat Khanin omat psykoanalyysit, yhteensä tietävästi yli 15-vuoden ajan neljällä eri psykoanalyttikolla, eivät tuoneet ratkaisevaa helpotusta Khanin oireisiin, kuten aiemmin tekstissä on mainittu, eivätkä

mahdollisesti luoneet edellä mainittuja hoidon edellytyksiä. Useimmat Khanin psykoanalytikoista rikkoivat enemmän tai vähemmän ammatillisuuden rajoja Khanin hoidossa (Hopkins 2006; Eggert 2014). Khan itse totesi kahdessa ensimmäisessä psykoanalyysissa lähinnä vain raportoineen tapahtumistaan (Hopkins 2006). Hän kertoi myöhemmin varsin traagisesti, ettei kyennyt kertaakaan edes omassa psykoanalyysissaan kertomaan todellisista tunteistaan ja ettei hän omien sanojen mukaan koskaan ollut kokenut muiden voiman vaikutusta, ainoastaan heidän heikkoutensa ja tarvitsevuutensa voimaa (Hopkins 2006).

Hopkins (1998) pohtii artikkelissaan Khanin psykoanalyysia Winnicottilla ja varsinkin niitä seikkoja, jotka selittävät Khanin psyykkisen sairastamisen jatkumisen ja osittain kenties eskaloitumisen psykoanalyysin jälkeen. Hopkins arvioi Khanin omienkin kommenttien pohjalta hoidon auttaneen Khania muuttamaan katastrofinen objektin menettämiseen liittyvä kauhu separaatioahdistukseksi, sekä sisältäneen kalisarvoista kannattelua. Hopkins pohtii myös, että kyseinen kannattelu ei sisältänyt ilmeisesti tarpeeksi aktiivista rajaamista ja konfrontaatiota, jota Khanin aggression purkaukset ja grandioittisuus olisivat mahdollisesti tarvinneet. Kuten Hopkins tuo ilmi, Khanin huomattiin olevan julkisesti Winnicottia kohtaan tyly, mihin Winnicott puolestaan ei puuttanut. Hopkins toteaa, että Winnicott ei selviytynyt tässä mielessä psykoanalytikkona Khanin hyökkäyksistä muodostuakseen käytettäväksi objektiksi. Lisäksi Hopkins mainitsee merkityksellisenä sen, että Khanin kaksi ensimmäistä psykoanalyysia päättyi psykoanalytikoiden kuolemiin, sekä sen, että Winnicott kärsi sydänongelmista, jotka olivat Khanin tiedossa hoidon aikana. Pohdin itse, että voimme vain spekuloida näiden vaikutusta mm. Khanin turvallisuuden tunteeseen sekä riippuvuuden pelkoon. Hopkins (2006) mainitsee, kuinka Khan koki myöhemmin elämässään kuitenkin riippuvuutta alkoholiin ja tunnisti alkoholistien sisällä kaipuun täydelliseen yhteyteen ja aitouteen ja varmasti puhuu tässä juuri itsensä.

Vaikuttaa siltä, että tärkeimpänä Khanin psykoanalyttisessa hoidossa ilmenee Winnicottin

osuus hänen viimeisenä psykoanalytikkonaan, myöhemmin työtoverinaan ja ystävänään, sekä Winnicottin kuoleman vaikutukset Khaniin. Hopkins (1998) sekä Goldman (2003) tuovat ilmi Winnicottin isällisen suhteen Khaniin, mikä muodostui molemmille varsin tärkeäksi. Goldmanin (2003) mielestä Khan edustikin Winnicottille poikaa, jota Winnicottilla ei koskaan ollut. Ajattelen, että kenties Winnicott puolestaan edusti ystävytydessään Khanille läheistä ja ymmärtävää aikuista, isää jota Khaniilla ei koskaan ollut. Eggert (2014) pohtii sen mahdollisuutta, että Winnicott jollain tapaa kannatteli Khanin persoonallisuutta kokonaisuutena, joka alkoi hajota Winnicottin kuoleman jälkeen.

Pohdintaa

Olen tässä teoreettisessa esityksessäni pyrkinyt esittelemään Winnicottin valheellisen minuuden teoriaa, tämän kehittymistä lapsuudessa, mahdollista ilmenemistä lahjakkaaksi kuvatussa psykoanalytikossa Masud Khanissa, todellisen minän löytämistä psykoanalyttisen hoidon avulla sekä psykoanalyttisen hoidon onnistumista tai epäonnistumista Masud Khanin tapauksessa.

Kuten olen edellä kuvannut, valheellinen minuus kehittyi vastoinkäymisten ja vaillejäämisen myötä varhain ja voi ilmetä suojautumiskeinona todella lahjakkaankin yksilön sisäisessä maailmassa aiheuttaen myöhemmin mahdollista tuhoa ihmissuhteiden ja/tai uran saralla. Masud Khanin elämäntarina Hopkinsin (2006) kuvaamana lienee esimerkki juuri tästä.

Haluan tuoda esille mielestäni kaksi tärkeää havaintoa valheellisen minuuden teoriasta. Ensinnäkin, kuten Winnicott (1960) on maininnut, valheellinen minuus ei ole tila, joka näyttäytyisi kaikilla potilailla samankaltaisena, vaan problematiikka sisältää eri asteita, mikä on varmasti tärkeä ottaa hoidossa huomioon. Toiseksi Winnicottin (mm. 1960) mukaan valheellisesta minuudesta kärsivillä potilailla on selviä heikkouksia symbolisaatiokyvyssä, vaikka toisaalta Winnicottin mukaan lievemmin oireilevilla todellinen luova minuus voi kuitenkin näyttäytyä ajoittain joillakin osa-alueilla. Kuten mainittu aiemmin ja myös Hopkinsin (2006) ku-

vaamana ristiriitana, Khanin todellinen minuuksilinen ilmeni ajoittain hänen leikkiin kykenevässä luovuudessaan ja ihmissuhteissa sekä kulttuuriin osallistumisessa vihjaten symbolisaatiokyvystä. Toisaalta Khanin auttaminen psykoanalyttisin keinoin vaikuttaa olleen vain rajatusti mahdollista, mikä viittaa problematiikan vakavampaan oireiluun ja nimenomaan symbolisaatiokyvyn puutteisiin. Ikään kuin Khanin symbolisaatiokyky sekä todellisen minän ilmeneminen olisivat suuresti vaihdelleet.

Peter Fonagy ym. (mm. 1996; 2002) kuvaavat, kuinka mentalisaatiokyky eli mm. itsen ja toisten mielen mielessä pitäminen voi eri tilanteissa vaihdella ja esim. ahdistuksen kokemisessa hetkellisesti kadota. Bion (1959) puolestaan kuvaa artikkelissaan ("Attacks on linking"), kuinka tärkeä projektiivinen identifikaatio on sen kannalta, että tunteet saadaan kannateltua ja palautettua (äidin ja myöhemmin psykoterapeutin toimesta), jotta potilas kokisi tunteet ja näihin linkittyvät ajatukset siedettävänä. Potilas voi kokea psykoterapeutin ymmärryksen lähinnä tekevän hänet hulluksi ja pysyä paranoidis- skitsoidisessa positiossa, jossa superego koetaan syyttävänä. Tässä tilassa tunteiden yhteydet täytyy katkoa ja vain loogiset, lähes matemaattiset yhteydet säilyttää. Onko Khan katkonut yhteyksiä analyysissaan, koska tunteet ovat olleet liian pelottavia käsiteltäviksi?

Lisäksi huomionarvoista lienee Masud Khanin kulttuuritausta mahdollisen valheellisen minuuden kehittämisessä. Khanin perhe kuvataan Hopkinsin kirjoittamassa elämäkerrassa vaikutusvaltaisena. Khan oli tottunut myös lapsuutensa Pakistanissa palvelijoihin ja tunnisti korkean asemansa. Hopkins arvioikin olevan mahdollista, että häntä todella kohdeltiin jossain määrin kuin prinssiä. Elämäkerran mukaan väkivaltainen kurittaminen oli myös tavallista Khanin perheen tilalla, ja ajattelen, että tämä mahdollisesti kuului myös kyseiseen aikaan ja paikkaan. Tällaisessa ympäristössä ei varmaan ole kovin paljon korostettu todellisten tunteiden ja omien toiveiden tärkeyttä, vaan pikemminkin on pitänyt lähinnä pärjätä tai esittää pärjäävänsä.

Tärkeää on myös kysyä, miksi Khan sai toimia psykoanalyttikkona pitkään mm. rajatto-

muudestaan huolimatta. Monica Eggert (2014) vastaa tähän pohtien sitä, kuinka vaikea varmastikin analyttikoiden yhteisössä Britanniassa tuolloin oli reagoida. Yhteisöön ei kuulunut minikäänlaista eettistä elintä, ja ehkäpä silmien sulkeminen oli helpompaa kuin myöntää sellaista, mikä heijastuisi myös omaan yhteisöön ja näin myös analyttikkoon itseensä.

Kokoavasti vaikuttaa siltä, että kirjoittajat kannattavat hoidossa psykoterapeutin neutraaliuden ja turvallisen kannattelun tärkeyttä sekä tulkintojen ajoittamista myöhemmäksi vaikean minuuteen liittyvän patologian hoidossa (esim. Winnicott 1954; Khan 1960; Kohut 1984; Green 1986). Tärkeäksi muodostuu psykoanalyttikon selviytyminen tuhoutumisen jälkeen potilaan mielessä, jolloin potilaan kyky fantasiointiin ja leikkiin (ts. symbolisaatio) tulevat mahdollisiksi (Winnicott 1971). Kuitenkin, kuten olen maininnut esityksessäni aiemmin, Winnicott (1959–1964) on todennut, etteivät kaikki valheellisen minuuden problematiikasta kärsivät ole autettavissa psykoanalyysin avulla. Goldman (2003) pohtii sitä, mahtoiko Khan olla edes autettavissa, kun hänen itsetuhoisuutensa oli jatkuvasti läsnä ja tämän takana puolestaan oli kumulatiivista psyykkistä traumaa. Khan itse myönsi myöhemmin, ettei ollut kyennyt koskaan jakamaan itseään (my Self) verbaalisesti muiden kanssa (Hopkins 2006). Goldman (2003) päätyykin siihen, että kenties Winnicott hyväksyi sen, ettei kyennyt parantamaan Khania, ja tyytyi olemaan Khanille lähinnä hyväksi. Voisiko vaikeasti minuuden alueella oireileville potilaille ja/tai ainakin sillä hetkellä leikkiin kykenemättömällä hoito keskittyä lähinnä kannatteluun ja tarpeeksi hyvän äidin (Winnicott 1953), eli ts. tarpeeksi hyvän psykoterapian mahdollistamiseen?

Kirjoitukseni sisältää oman tulkintani siitä, mitä käsiteltävät teoreetikot ovat kirjoittaneet, ja siitä, miten nämä teoreettiset ajatukset liittyvät Masud Khaniin. Muut tulkinnat ovat luonnollisesti mahdollisia. Vaikka en kirjoita false selfin teoriaan liittyvästä kritiikistä, mainittakoon että teoriaa on toki myös kritisoitu. Neville Symington (1993) arvostelee Winnicottia siitä, että teoria ei ota huomioon viettien kehittymistä ajan saatossa. Symington kuvaa esimerkkinä hau-

taamiseen liittyvien riittien muutoksia ja pyrkii näin tuomaan esiin viettien kehittyneen enemmän ihmisen oman toimijuuden suuntaan. Tässä Symington korostaa siis myös intentionaalisen identifikaation roolia valheellisen minuuden kehitymisessä. Lisäksi kysymys aidon itseyden suhteesta Freudin tiedostamattomaan on jäänyt Winnicottilta käsittelemättä (mm. Saraneva 2006).

Lopulta vaikuttaa ratkaisevalta erityisesti se, kuinka lähelle olemme uskaltaneet päästää toisen mielen sisäämme potentiaalisesti uudeksi sisäiseksi objektiksi. Parhaimmillaan psykoterapia/psykoanalyysi sisältää nimenomaan kenties ensimmäistä kertaa luotettavan yhteyden ja turvallista neutraalia kannattelua, jossa todellinen minuus kaikessa haavoittuvuudessaan ja häpeässään uskaltaa tulla esiin. Kokemus, jota Masud Khan ei tietävästi koskaan omassa psykoanalyyssissaan – surullista kyllä – tavoittanut.

*Artikkeli saapunut toimitukseen 3.2.2015,
hyväksytty 2.4.2015.*

Kirjallisuus

- Bick, Esther** (1968). The experience of the skin in early object relations. *International Journal of Psycho-Analysis*, 49, 558–566.
- Bion, Wilfred R.** (1959). Attacks on linking. *International Journal of Psycho-Analysis*, 40, 308–315.
- Bion, Wilfred R.** (1962). Learning from experience. London: William Heinemann.
- Bion, Wilfred R.** (1963). Elements of psycho-analysis. London: William Heinemann.
- Deutsch, Helene** (1942). Some forms of emotional disturbance and their relationship to schizophrenia. *Psychoanalytic Quarterly*, 11, 301–321.
- Eggert, Monica** (2014). Miksi Masud Khan? *Psykoanalyttinen Psykoterapia*, 10, 78–85.
- Fairbairn, William R. D.** (1940). Schizoid factors in the personality. Teoksessa Fairbairn, William R. D. (toim.), *Psychoanalytical studies of personality*. London: Routledge, 1952.
- Fonagy, Peter & Target, Mary** (1996). Playing with reality: I. Theory of mind and the normal development of psychic reality. *International Journal of Psycho-Analysis*, 77, 217–234.
- Fonagy, Peter, Gergely, György, Jurist, Elliot, Target, Mary** (2002). Affect regulation, mentalization, and the development of the self. New York: Other Press.
- Goldman, Dodi** (2003). The outrageous prince: Winnicott's uncure of Masud Khan. *British Journal of Psychotherapy*, 19, 486–501.
- Green, André** (1986). The dead mother. Teoksessa Green, André, *On private madness*, 142–173. London: Hogarth.
- Harter, Susan** (1996). Teacher and classmate influences on scholastic motivation, self-esteem and choice. Teoksessa Juvonen, Jaana & Wentzel, Kathryn R. (toim.), *Social motivation: Understanding children's school adjustment*, 11–42. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hopkins, Linda B.** (1998). D.W. Winnicott's analysis of Masud Khan: a preliminary study of failures of object usage. *Contemporary Psychoanalysis*, 34, 5–47.
- Hopkins, Linda B.** (2006). False self: The life of Masud Khan. New York: Other Press.
- Khan, Masud** (1960). Regression and integration in the analytical setting: a clinical essay on the transference and counter-transference aspects of these phenomena. *International Journal of Psychoanalysis*, 41, 130–146.
- Khan, Masud** (1964). Kirjeitä Masud Khanin ja Donald Winnicottin väliltä. Siteerattu teoksessa: Hopkins, Linda B., *False self: The life of Masud Khan*. New York: Other Press, 2006.
- Khan, Masud** (1967). Kirje Ella Sharpelta Donald Winnicottille. Siteerattu teoksessa: Hopkins, Linda B., *False self: The life of Masud Khan*. New York: Other Press, 2006.
- Khan, Masud** (1974). The privacy of the self. London: Hogarth Press.
- Khan, Masud** (1976). Winnicott papers. Archives of psychiatry, Oscar Diethelm Library, Cornell Medical

- Center/New York. Siteerattu teoksessa: Hopkins, Linda B., False self: The life of Masud Khan. New York: Other Press, 2006.
- Khan, Masud** (1979). Alienation in perversions. London: Hogarth Press.
- Khan, Masud** (1983). Hidden selves: Between theory and practice in psychoanalysis. London: Hogarth Press.
- Khan, Masud** (1988). When the spring comes. London: Chatto and Windus.
- Kohut, Heinz** (1966). Forms and transformations of narcissism. Teoksessa Strozier, Charles B. (toim.), Self psychology and the humanities: Reflections on a new psychoanalytic approach, 97–123. New York: Norton, 1985.
- Kohut, Heinz** (1971). The analysis of the self: A systematic approach to the psychoanalytic treatment of narcissistic personality disorders. New York: International Universities Press.
- Kohut, Heinz** (1977). The restoration of the self. New York: International Universities Press.
- Kohut, Heinz** (1984). How does analysis cure? Chicago: The University of Chicago Press.
- Kohut, Heinz & Wolf, Ernest S.** (1978). The disorders of the self and their treatment: an outline. The International Journal of Psychoanalysis, 59, 413–425.
- Kristeva, Julia** (1998). Musta aurinko: masennus ja melankolia. Suom. Siimes, M. & Sivenius, P. Helsinki: Nemo.
- Kurkela, Kari** (2004). Winnicott, raja, luova asenne. Psykoterapia, 23, 128–156.
- Masterson, James F.** (1988). The therapist as the guardian of the real self. Teoksessa The search for the real self: Unmasking the personality disorders of our age, 191–208. New York: The Free Press.
- Masterson, James F.** (1993). The emerging self: A developmental self & object relations approach to the treatment of the closet narcissistic disorder of the self. New York: Brunner/Mazel.
- Saraneva, Kristina** (2006). D. W. Winnicott ihmisenä ja teoreetikona. Teoksessa Mälkönen, Kristiina, Sammal-lahti, Pirkko, Saraneva, Kristina, Sitolahti, Terttu (toim.), Psykoanalyysin isät ja äidit: teoreettisia näkökulmia. Helsinki: Therapie-säätiö.
- Segal, Hanna** (1957). Notes on symbol formation. International Journal of Psychoanalysis, 38, 391–405.
- Siltala, Pirkko** (2001). Emotionaalisesti poissaoleva äiti. Psykoterapia, 20(3), 186–197.
- Stewart, Harold** (1991). Psychic experience and problems of technique. New library of Psychoanalysis, No. 13. London: Tavistock. Siteerattu teoksessa: Hopkins, Linda B., False self: The life of Masud Khan. New York: Other Press, 2006.
- Symington, Neville** (1993). Narcissism: A new theory. London: Karnac Books.
- Takala, Ossi** (2013). Olemassaolevaksi ryhmässä. Psykoterapia, 32(4), 250–263.
- Torsti, Marita** (2001). Vapaan assosiaation paluu. Helsinki: Yliopistopaino.
- Tähkä, Veikko** (1996). Mielen rakentuminen ja psykoanalyttinen hoitaminen. Helsinki: WSOY.
- Winnicott, Donald W.** (1954). Metapsychological and clinical aspects of regression within the psycho-analytical set-up. Teoksessa Winnicott, Donald W., Through paediatrics to psycho-analysis, 278–294. London: The Hogarth Press and The Institute of Psycho-analysis, 1978.
- Winnicott, Donald W.** (1959–1964). Classification: is there a psycho-analytic contribution to psychiatric classification? Teoksessa Winnicott, Donald W., The maturational processes and the facilitating environment, 124–139. London: Karnac Books and the Institute of Psycho-Analysis, 1965.
- Winnicott, Donald W.** (1960). Ego distortion in terms of true and false self. Teoksessa Winnicott, Donald W., The maturational processes and the facilitating environment, 140–152. London: Karnac Books and the Institute of Psycho-Analysis, 1965.
- Winnicott, Donald W.** (1962). Ego integration in child development. Teoksessa Winnicott, Donald W., The maturational processes and the facilitating environment, 56–63. London: Karnac Books and the Institute of Psycho-Analysis, 1965.
- Winnicott, Donald W.** (1971). The use of an object and relating through identification. Teoksessa Winnicott, Donald W., Playing and reality, 86–94. London and New York: Routledge.